

УДК 025.3:004.6(410)

Ольга Керзюк,

куратор відділу Європейських студій Британської бібліотеки

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ У БРИТАНСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Автор статті інформує про сучасні можливості організації фондів у Британській бібліотеці, наголошує, що щороку користувачі здійснюють понад 6 млн пошуків у Електронному каталозі Британської бібліотеки «Explore the British Library» (<http://explore.bl.uk/>), який містить 56 млн записів. Наголошує, що у 2013 р. Британська бібліотека перейшла на найновіші стандарти каталогізації – RDA (Resource Description and Access – Опис та доступ до ресурсу). Зазначає, що особливу важливу роль для повнішого доступу до інформації і «розблокування цінностей» відіграє Авторитетний контроль бібліографічних записів (Authority Control).

Ключові слова: Британська бібліотека, електронний каталог, доступ до інформації, авторитетний контроль.

Кожна бібліотека займається не лише збереженням накопичених за десятиліття (чи, радше, століття) бібліотечних фондів та їхньою подальшою розбудовою. Важливим завданням бібліотек є забезпечення доступу читачів до цих фондів та полегшення роботи дослідників. Минули часи, коли читачі шукали потрібну інформацію в картотеках чи в друкованих каталогах. За останні десятиліття майже всі бібліотеки створили електронні каталоги. Над удосконаленням цих каталогів щодня працюють тисячі працівників бібліотек.

Електронний каталог Британської бібліотеки (ББ) «Explore the British Library» (<http://explore.bl.uk/>) містить 56 млн записів про манускрипти, книги, газети, журнали, мапи, партитури, патенти, дисертації, електронні ресурси, матеріали Звукового архіву, а віднедавна – й про оцифровані матеріали (вони мають спеціальний шифр Digital Store). Кожен мешканець планети, котрий має доступ до комп'ютера, може переглянути записи у цьому багатющому каталозі через пошуковий інтерфейс PRIMO корпорації ExLibris [1], і таким чином отримати доступ до більшості матеріалів бібліотеки.

Щороку користувачі роблять понад 6 млн пошуків в електронному

каталозі. Власники читацьких квитків (у Британській бібліотеці це обов'язково) тепер можуть замовити матеріали до читальних залів із домашніх комп'ютерів. Замовлені книги чекатимуть на них у вибраний день. Відійшли в минуле паперові форми для замовлень та 4-годинне чекання (як це було до 1997 р. у старому приміщенні бібліотеки, коли вона знаходилася в одному будинку з Британським музеєм).

Каталог Британської бібліотеки створювався протягом двох століть. Про перші друковані каталоги та роль великого бібліотекаря Антоніо Паніцці (1797–1879) написані дослідження, які я рекомендую усім зацікавленим [2]. Створення електронного каталогу відбувалося на базі друкованого (останній варіант якого – «The British Library General Catalogue of Printed Books to 1975» у 360 томах – вийшов у 1979–1987 рр., а 6 томів Додатку – в 1987–1988 рр.) та численних баз даних та окремих каталогів різних відділів (Відділу манускриптів, Звукового архіву та ін.). Тому застарілі метадані, які були в друкованому каталозі, є значною частиною єдиного електронного каталогу ББ. На жаль, не кожна бібліотека, навіть найбільша, не завжди знаходить кошти і досвідчених працівників для переведення застарілих описів у нові форми, відповідно до нових стандартів каталогування.

Стратегія Британської бібліотеки щодо метаданих на 2015–2018 рр. описана в документі «*Unlocking the Value. The British Library's Collection Metadata Strategy, 2015–2018*». Цей документ можна знайти на сайті Бібліотеки і видрукувати [3]. Зокрема, у ньому зазначений такий стратегічний план Бібліотеки («Our Vision»): «Нашою мрією є досягнути того, щоб на 2020 рік активи метаданих Бібліотеки були всеосяжними, взаємозв'язаними, авторитетними та стійкими, і щоб вони уможливили розблокування їхніх цінностей для подальшого покращення управління контентом, більшої співпраці та ширшого використання фондів».

У 2013 р. Британська бібліотека перейшла на найновіший стандарт каталогізації – RDA (Resource Description and Access – Опис та доступ до ресурсу). Він прийшов на зміну Англо-Американським правилам каталогізації, 2-е видання (Anglo-American Cataloguing Rules) [4]. Саме цей новий стандарт дає можливість «розблокувати цінності», котрі є в кожному описуваному виданні, набагато краще, ніж у попередні роки.

Зазначимо, що головний обсяг каталогізації у Британській бібліотеці відбувається в північній частині Бібліотеки – в містечку Бостон Спа, графство Йоркшир. Саме сюди надходять, згідно з законом, усі обов'язкові примірники. Тут здійснюється каталогізація усього британського матеріалу,

закуплених видань західноєвропейськими мовами, а також англомовної літератури з усіх куточків світу. У Лондоні залишилися лише каталогізатори Європейського відділу (за винятком західноєвропейських) та Відділу фондів Азії та Африки. Відділ Авторитетного контролю (Authority Control Collections Division), керівником якого є Річард Мур (Richard Moore, Authority Control Team Manager), знаходиться в Бостон Спа. Основоположні документи щодо практики використання RDA знаходяться на сайті Британської бібліотеки [5].

Каталогізатори Європейських студій теж перейшли на RDA (після 3-денного тренування фахівцями з Бостон Спа; подальші навчальні тренування проводяться регулярно) і почали робити розширений опис кожної книги, із зазначенням ролі кожної особи, задіяної у виданні книги (автор, упорядник, редактор, автор передмови, ілюстратор тощо). Головну інформацію про книги, написані кирилицею (автор, назва, місце видання, видавництво), каталогізатори подають кирилицею і в латинській транслітерації Бібліотеки Конгресу США. Для мов, базованих на латиниці, такої потреби нема.

Варто зазначити, що невелика група каталогізаторів Європейського відділу (7 осіб) каталогізують матеріали (книги, журнали, комплекти листівок, афіші тощо) усіма мовами Східно-Центральної Європи, включно з грузинською та міжнародною мовою есперанто. Ми не маємо фахівців із албанської та естонської мов, тому таким важливим є запозичене каталогування. Наразі Європейський відділ не приймає в подарунок та не купує електронні книги. В даний час британські каталогізатори опрацьовують британські електронні книги, котрі віднедавна почали надходити до Бібліотеки як обов'язкові примірники. Можливо, через кілька років дійде черга і до електронних книг іншими мовами світу, і тоді наші каталогізатори пройдуть відповідний вишкіл та долучаться до каталогізації електронних книг.

Особливо важливу роль для повнішого доступу до інформації і «розблокування цінностей» відіграє Авторитетний контроль бібліографічних записів. Каталогізатори Відділу Європейських студій підключилися до створення авторитетних («офіційних») файлів (імена осіб та організацій) після переходу на RDA та реорганізації роботи Відділу у 2014 р. (тепер каталогізатори займаються лише каталогуванням, а куратори – кураторською роботою). Створені у Лондоні авторитетні файли авторів з України, Росії, Білорусі, Болгарії, Угорщини тощо проходять перевірку в

Бостон Спа і після неї вливаються в Авторитетні файли NACO (Name Authority Cooperative Program – Кооперативна програма авторитетних імен / назв установ і організацій) Бібліотеки Конгресу США. Причому у документах цієї провідної бібліотеки зберігаються дані про каталогізаторів, котрі вперше ввели те чи інше ім'я чи назву установи в програму NACO. Наш головний каталогізатор білоруських, українських та російських книг Рімма Лоф створює в середньому 50 нових авторитетних файлів щомісяця. За минулий рік каталогізатори Європейських студій поповнили світову базу NACO 2035 новими авторитетними записами.

Багато імен у світових англомовних Авторитетних файлах уже давно усталені. Мова йде про відомих авторів усіх країн світу, чії книги знаходяться у фондах бібліотек світу впродовж століть чи десятиліть. Так, наприклад, усі твори Тараса Шевченка чи про нього, незалежно від того, як пишеться його прізвище французькою, арабською чи китайською (якщо мова йде про переклади або дослідження іншими мовами світу), можна знайти під однією усталеною формою прізвища автора: Shevchenko, Taras, 1814–1861. До речі, саме творів Шевченка і про Шевченка в Українському зібранні ББ найбільше. Пошук за його іменем дає 472 результати. Іншими найбільш представленими авторами у книгозбірні є Іван Франко (328 результатів), Михайло Грушевський (115 результатів), Леся Українка (63), Максим Рильський (59), Микола Бажан (53), Михайло Драгоманов (45), Володимир Винниченко (44), Павло Тичина (31).

Цікавий приклад роботи над авторитетною формою прізвища українського автора (Петро Балея, він же Паладій Осинка) під час підготовки невеликої виставки в 2014 р. подала у своєму блозі голова Відділу Європейських студій університетської бібліотеки в Кембриджі Меланія Бах [6].

Щороку у кожній країні з'являються сотні нових авторів, редакторів, упорядників, ілюстраторів тощо. Завданням каталогізаторів Європейського відділу є введення цих імен у світову базу даних, якщо вони є першими каталогізаторами нових книг. Кожен каталогізатор намагається знайти у першу чергу всю потрібну інформацію в матеріалі, котрий опрацьовує. На жаль, далеко не всі видавці дбають про повні дані про своїх авторів. Для отримання повнішої інформації західні каталогізатори ведуть пошук її у каталогах інших бібліотек світу. Зокрема – і в каталозі національних бібліотек України чи в каталозі бібліотеки Києво-Могилянської академії (наприклад, повне розкриття ініціалів). Подеколи каталогізатори звертаються до сайтів університетів чи інших наукових установ, де може знаходитися потрібна

інформація. Пошук інформації про автора чи установу заводить також у Вікіпедію (різними мовами) і навіть у соціальні мережі. Каталогізатор детально подає в авторитетному записі (який піде на затвердження) джерело кожної деталі про автора: стаття, місце і дата народження, професія, місце праці та проживання, якими мовами пише.

Не завжди вдається знайти повну інформацію. Найлегше, коли у самій книзі є детальна біографія автора або ж хоча б короткі дані про нього. Дуже допомагають каталогізаторам англійське резюме до книг, адже кожен із каталогізаторів Європейського відділу має справу з мінімум трьома мовами.

Найбільше роботи каталогізаторам завдають хрестоматії, антології та матеріали конференцій. От, наприклад, хрестоматія «Українська література межі XIX–XX століть» (Київ : Либідь, 2016). Подивимося на список авторів у бібліографічному описі (поле 700). Їх у хрестоматії багато. Каталогізатор подає усі імена такими, як вони затвержені в Авторитетних файлах. Ми наведемо для прикладу дуже детальний опис, зроблений каталогізаторкою Європейського відділу Британської бібліотеки.

- 7001 |a Haievsk, N. M., |e editor, |e compiler.
 7001 |a Zadorozhna, O. S., |e compiler.
 7001 |a Alchevska, Khrystia, |d 1882–1931, |e author.
 7001 |a Bobenko, Andrii, |d 1854–1920, |e author.
 7001 |a Borduliak, Tymofii, |d 1863–1936, |e author.
 7001 |a Vasylychenko, Stepan Vasylovych, |d 1878–1932, |e author.
 7001 |a Vynnychenko, Volodymyr Kyrylovych, |d 1880–1951, |e author.
 7001 |a Voronyi, Mykola, |d 1871–1938, |e author.
 7001 |a Holubets, Mykola, |d 1892–1942, |e author.
 7001 |a Hryhorenko, Hrytsko, |d 1867–1924, |e author.
 7001 |a Hrytsai, Ostap, |d 1881–1954, |e author.
 7001 |a Karmanskyi, Petro, |d 1878–1956, |e author.
 7001 |a Kernenko, Hrytsko, |d 1863– |e author.
 7001 |a Kybalchych, Nadiia, |d 1878–1914, |e author.
 7001 |a Kybalchych, Nadiia Matviivna, |d 1857–1918, |e author.
 7001 |a Kichura, Meletii, |d 1881–1939, |e author.
 7001 |a Kobylanska, Olha, |d 1863–1942, |e author.
 7001 |a Kobrynska, Nataliia, |d 1855–1920, |e author.
 7001 |a Kozlovsky, Oleksandr, |d 1876–1898, |e author.
 7001 |a Kotsiubynskyi, Mykhailo, |d 1864–1913, |e author.
 7001 |a Krymskii, A. E. |q (Agafangel Efimovich), |d 1871–1942, |e author.
 7001 |a Krushelnytskyi, Antin, |d 1878–1941, |e author.

- 7001 |a Levytskyi, Modest, |d 1866–1932, |e author.
 7001 |a Levytskyi, Or. |q (Orest), |d 1849–1922, |e author.
 7001 |a Lepkyi, Bohdan, |d 1872–1941, |e author.
 7001 |a Lutskiy, Ostap, |d 1883–1941, |e author.
 7001 |a Liudkevych, Stanislav, |d 1879–1979, |e author.
 7001 |a Makovei, Osyp, |d 1867–1925, |e author.
 7001 |a Martovych, Les, |d 1871–1916, |e author.
 7001 |a Mohylianskyi, Mykhailo, |d 1873–1944, |e author.
 7001 |a Oles, Oleksandr, |d 1878–1944, |e author.
 7001 |a Pachovskyi, Vasyl, |d 1878–1942, |e author.
 7001 |a Romanova, Odarka, |d 1853–1922, |e author.
 7001 |a Rudnytskyi, Mykhailo, |d 1899–1975, |e author.
 7001 |a Starytska-Cherniakhivska, Liudmyla, |d 1868–1941, |e author.
 7001 |a Stefanyk, Vasyl Semenovych, |d 1871–1936, |e author.
 7001 |a Steshenko, Ivan, |d 1874–1918, |e author.
 7001 |a Sulyma, T. |q (Tetiana), |e author.
 7001 |a Tverdokhib, Sydir, |d 1886–1922, |e author.
 7001 |a Teslenko, Arkhyn Iukhymovych, |d 1882–1911, |e author.
 7001 |a Ukrainka, Lesia, |d 1871–1913, |e author.
 7001 |a Khotkevych, Hnat, |d 1877–1938, |e author.
 7001 |a Tshlynskyi, Hryhorii, |d 1853–1912, |e author.
 7001 |a Chaikovskiy, Andrii, |d 1857–1935, |e author.
 7001 |a Horobets, Tyberii, |d 1881–1944, |e author.
 7001 |a Cheremshyna, Marko, |d 1874–1927, |e author.
 7001 |a Cherkasenko, Spyridon, |d 1876–1940, |e author.
 7001 |a Cherniavskiy, M. |q (Mykola), |d 1868–1946, |e author.
 7001 |a Shchurat, Vasyl, |d 1871–1948, |e author.
 7001 |a Ianovska, Liubov, |d 1861–1933, |e author.
 7001 |a Iarychevskiy, Sylvestr, |d 1871–1918, |e author.
 7001 |a Iaroshynska, Ievheniia, |d 1868–1904, |e author.
 7001 |a Iatskiv, Mykhailo, |d 1873–1961, |e author.
 8800 |6 245-01 |a Українська література межі XIX–XX століть :
 |b хрестоматія / |c за редакцією Н. М. Гаєвської ; упорядники
 Н. М. Гаєвська, О. С. Задорожна.
 8800 |6 264-02 |a Київ : |b Либідь, |c 2016.
 85241 |a British Library |b HMNTS |j YF.2016.a.19260

Здебільшого ж каталогізатори подають не більше 10 імен. Усе залежить від навантаження кожного каталогізатора, обсягу некаталогізованих книг у тій чи іншій секції (наприклад, Українська секція майже не має залежів із попередніх років). Раніше, до введення RDA, коли ми ще мали багатотисячні залежі з попередніх десятиліть, правилом було подання імен трьох авторів (так зване «правило трьох», відповідно до Англо-американських правил каталогізації). Усі інші входили в категорію «та інші».

Каталогізатори Британської бібліотеки вже давно не описують кожну книгу «з нуля». Вони беруть участь у запозиченій каталогізації (Derived cataloguing). Це значить, що, якщо книгу з України вже добре опрацював інший слов'янський каталогізатор у США чи Канаді, то каталогізатор у Лондоні витягує опис із якоїсь зі світових баз даних (OCLC, Library of Congress чи менших) і перекидає його у каталогізаційний модуль в інтегрованій бібліотечній системі Aleph [7], додає деякі деталі, зокрема код бібліотеки bl у полі 042, – і бібліографічний опис готовий! Це заощаджує дуже багато часу та енергії.

Саме завдяки запозиченій каталогізації Відділу Європейських студій вдалося попрощатися з величезними залежами незакаталогізованої літератури з попередніх десятиліть, встигати вчасно опрацьовувати нові надходження, а також брати активну участь у створенні нових авторитетних записів.

Перед кожною бібліотекою світу стоять нові виклики у зв'язку зі зростанням кількості метаданих, їхньою різноманітністю, а також суттєвим скороченням фінансування бібліотек. Саме тому тісна співпраця бібліотек світу в каталогіванні, постійному вдосконаленні старих метаданих, створенні нових авторитетних файлів є просто життєво необхідною для подальшого функціонування бібліотек та забезпечення доступу читачів до бібліотечних ресурсів. Можна порадити з того, що провідні українські бібліотекознавці усвідомлюють ці виклики і працюють над ними. Маємо надію, що в майбутньому українські каталогізатори підключаться також до міжнародної співпраці щодо створення авторитетних файлів авторів з України.

Список використаних джерел

1. Empowering Libraries to Shape the Discovery Experience [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.exlibrisgroup.com/category/PrimoOverview> – Title from the screen. Retrieved on : 26/09/2016.
2. *Chaplin A. H.* The General Catalogue of Printed Books, 1881–1981 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bl.uk/eblj/1981articles/pdf/article8.pdf>. – Title from the screen. Retrieved on : 26/09/2016.
3. Unlocking the Value. The British Library's Collection Metadata Strategy, 2015–2018 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bl.uk/bibliographic/pdfs/british-library-collection-metadata-strategy-2015–2018.pdf> – Title from the screen.
4. About AACR2 [Electronic resource]. – Access mode : (<http://www.aacr2.org/>) Title from the screen. Retrieved on : 26/09/2016.

5. The British Library Guide to RDA Name Authority Records [Electronic resource]. – Access mode : http://www.bl.uk/bibliographic/pdfs/british_library_guide_to_name_authority_records.pdf – Title from the screen. Retrieved : 26/09/2016.

6. *Bach, Mel.* Slavonic Item of the Month: September 2014 [Electronic resource]. – Access mode : <https://europeancollections.wordpress.com/2014/09/30/slavonic-item-of-the-month-september-2014/> – Title from the screen. Retrieved on : 26/09/2016.

7. Aleph at the British Library. Case study [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.exlibrisgroup.com/files/CaseStudy/AlephattheBL.pdf> – Title from the screen. Retrieved on : 26/09/2016.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2017 р.

Olha Kerziuk,

Curator, Eastern European Collections, European Studies,
The British Library

Organization and access to information in the British Library

In this article a former cataloguer of European Studies at the British Library presents a short history of the creation of the library's electronic catalogue and the recent transition of cataloguers to a new system of cataloguing RDA (Resource Description & Access), and describes the participation of cataloguers of European Studies material in the creation of Authority files for authors from Eastern and Central Europe. The author stresses the importance of international cooperation in enhancing older metadata, speeding the cataloguing process due to derived cataloguing, and the creation of authority files, including those for Ukrainian authors from Ukraine and the diaspora.

Keywords: British Library, electronic catalogue, access to information, authority control.